Wykład 3.

Matematyka 3, semestr zimowy 2011/2012

11 października 2011

W trakcie trzeciego wykładu z Matematyki 3 poznają państwo pojęcia wektora stycznego i przestrzeni stycznej. Przyjrzyjmy się na początek nad następującemu przykładowi:

Przykład 1. Niech A będzie trójwymiarową przestrzenią afiniczną reprezentującą przestrzeń fizyczną związaną z ustalonym obserwatorem (myślimy tutaj o mechanice nierelatywistycznej). Załóżmy, że cząstka porusza się w tej przestrzeni wzdłuż krzywej parametryzowanej czasem. Trajektoria cząstki jest więc odwzorowaniem

$$\gamma : I \to A,$$

gdzie I jest otwartym odcinkiem w $\mathbb{R}$. Prędkość cząstki w chwili czasu t_0 badamy dzieląc wektor będący różnicą położeń w chwili czasu $t_0 + \delta t$ i t_0 przez różnicę czasu δt. Im mniejsze jest δt tym dokładniej wyznaczamy prędkość w chwili czasu t_0. Na poniższym obrazku zaznaczono różnice położeń:

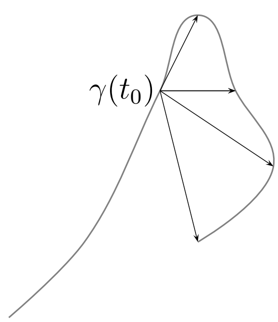

Różnice położeń są wektorami, czyli elementami przestrzeni modelowej V. A teraz obejrzyjmy kolejne przybliżenia prędkości (na niebiesko) i samą prędkość (na czerwono)

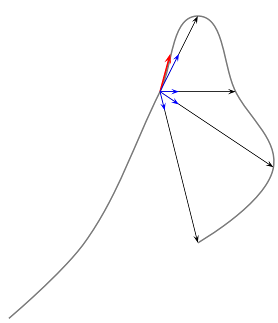

W ten sposób zdefiniowana (na razie nieprecyzyjnie) prędkość też jest wektorem, tzn. elementem przestrzeni modelowej. Bardziej precyzyjnie napiszemy

$$v = \lim_{\delta t \to 0} \frac{1}{\delta t}(\gamma(t_0 + \delta t) - \gamma(t_0)).$$

Pamiętajmy jednak, że prędkość związana jest z konkretną chwilą czasu, a co za tym idzie z konkretnym punktem na krzywej. O wektorze v myślimy jako o wektorze zaczepionym w punkcie $\gamma(t_0)$. Wektor prędkości związany z krzywą w A jest typowym *wektorem stycznym* do A. ♣

Wektor styczny do przestrzeni afinicznej jest to para (a, v), gdzie a jest punktem przestrzeni A natomiast v jest wektorem z przestrzeni modelowej V. Zbiór wszystkich wektorów stycznych do A oznaczamy $\mathsf{T}A$, natomiast zbiór wektorów stycznych zaczepionych w punkcie $a \in A$ oznaczamy T_aA. Dla przestrzeni afinicznej mamy $\mathsf{T}A \simeq A \times V$ oraz $\mathsf{T}_aA \simeq V$. Zbiór wektorów zaczepionych w jednym punkcie jest, jak widać, przestrzenią wektorową. Nie można jednak dodawać do siebie wektorów zaczepionych w różnych punktach. Ze względu na drugi izomorfizm, tzn. $\mathsf{T}_aA \simeq V$ często będziemy myśleć o wektorze stycznym wprost jako o elemencie V. Przynajmniej na początku będę jednak starała odwoływać się do pary (a, v), żeby podkreślać „zaczepienie" wektora stycznego w konkretnym punkcie.

Wektor styczny do przestrzeni afinicznej jest szczególnie łatwo zdefiniować, ponieważ potrafimy opisać różnicę między punktami: jest to wektor z przestrzeni modelowej. Poniżej (na niebiesko, gdyż jest to część w zasadzie nieobowiązkowa) opiszemy inny sposób definiowania wektorów stycznych, który łatwo uogólnia się na sytuacje bardziej abstrakcyjne. Jest to sposób wygodny, kiedy myślimy o wektorach stycznych do powierzchni.

W dalszym ciągu potrzebne nam będzie pojęcie odwzorowania gładkiego miedzy przestrzeniami afinicznymi. Jak dotąd posługiwaliśmy się odwzorowaniami gładkimi miedzy przestrzeniami $\mathbb{R}^n$ i $\mathbb{R}^m$. Odwzorowanie $F : A \subset O \to B$ określone na otwartym podzbiorze przestrzeni afinicznej A o wartościach w przestrzeni afinicznej B jest *gładkie* jeśli jego wyrażenie w dowolnych afinicznych układach współrzędnych w A i B jest odwzorowaniem gładkim w dotychczasowym sensie. Nietrudno stwierdzić, że wystarczy sprawdzić gładkość dla jednej pary układów współrzędnych.

Rozważmy zbiór wszystkich gładkich krzywych w przestrzeni A określonych w otoczeniu 0 w $\mathbb{R}$. W zbiorze tym wprowadźmy następującą relację równoważności: mówimy, że dwie krzywe γ_1 i γ_2 są równoważne jeśli $\gamma_1(0) = \gamma_2(0)$ (to znaczy krzywe te mają wspólny punkt w zerze), oraz jeśli dla każdej gładkiej funkcji określonej w otoczeniu $\gamma_1(0)$ zachodzi

$$(f \circ \gamma_1)'(0) = (f \circ \gamma_2)'(0).$$

Zauważmy, że złożenie $f \circ \gamma$ jest zwykłą funkcją rzeczywistą określoną na otoczeniu 0, dobrze więc wiadomo, czym jest pochodna tej funkcji w 0. Klasę równoważności krzywej γ chcielibyśmy nazywać wektorem stycznym w punkcie $\gamma(0)$. Żeby można było to robić musimy uzasadnić, że rzeczywiście klasy równoważności są w jednoznacznej odpowiedniości z parami (a, v). Odwzorowanie w jedną stronę łatwo napisać. Parze (a, v) możemy przyporządkować klasę równoważności krzywej (prostej):

$$\gamma_v : t \longmapsto a + t \cdot v.$$

Odwzorowanie powyższe injekcją, co dość łatwo sprawdzić. Przypominam, że odwzorowanie jest injekcją, jeśli równość wartości pociąga za sobą równość argumentów. Warto porównywać wartości na dwóch wektorach stycznych z jednakowym punktem zaczepienia, inaczej z całą pewnością nie będziemy mieli równości odpowiadających im klas równoważności krzywych. Weźmy dwie pary (a, w) i (a, v). Wprowadźmy w A afiniczny układ współrzędnych związany z punktem a i bazą e. Weźmy także bazę ϵ w przestrzeni V^* dualną do e. Każdy element bazy dualnej wraz a punktem a definiuje pewną funkcję na A:

$$f^i : A \ni b \longmapsto \epsilon^i(b - a).$$

Mówiąc po ludzku, wartością tej funkcji punkcie b jest i-ta współrzędna wektora $b - a$ względem bazy e. Niech w^i oraz v^i oznaczają współrzędne w i v względem bazy e. Obliczmy $f^i \circ \gamma_w$ i

$f^i \circ \gamma_v$:

$$(f^i \circ \gamma_w)(t) = f^i(\gamma_w(t)) = \epsilon^i(\gamma_w(t) - a) = \epsilon^i(a + tw - a) = \epsilon^i(tw) = t\epsilon^i(w) = tw^i,$$

podobnie

$$(f^i \circ \gamma_v)(t) = tv^i.$$

Pochodne tych złożeń względem t w punkcie 0 są równe odpowiednio w^i i v^i. Jeśli γ_w i γ_v są równoważne, to pochodne złożeń są jednakowe, a to oznacza

$$w^i = v^i \qquad \text{dla wszystkich} \;\; i,$$

czyli $w = v$, a co za tym idzie $(a, w) = (a, v)$ $\square$.

Możemy także każdej klasie równoważności krzywych przyporządkować parę (a, v). Niech γ będzie dowolnym reprezentantem klasy równoważności. Kładziemy $a = \gamma(0)$ i

$$v = \lim_{t \to 0} \frac{1}{t}(\gamma(0) - \gamma(t)).$$

Musimy przede wszystkim przekonać, się, że definicja pary (a, v) nie zależy od tego, którego reprezentanta klasy równoważności wybierzemy. Dalej powinniśmy pokazać, że jeśli dwie krzywe mają tę samą prędkość w punkcie 0 to są równoważne. Tę część dowodu pominiemy.

Istnieje jeszcze trzecia reprezentacja wektora stycznego: Każdy wektor styczny definiuje operację różniczkowania w zbiorze funkcji gładkich na przestrzeni afinicznej A. *Różniczkowanie* jest to takie słowo, które może oznaczać proces obliczania pochodnej, ale może też mieć nieco inne znaczenie. W tym drugim znaczeniu *różniczkowanie* jest odwzorowaniem z algebry funkcji gładkich do $\mathbb{R}$ spełniające regułę Leibniza. Symbolicznie zapisalibyśmy, że

$$D : \mathcal{C}^\infty(A) \longrightarrow \mathbb{R}$$

jest różniczkowaniem jeśli dla dowolnych dwóch funkcji gładkich zachodzi wzór

$$D(fg) = D(f)g + fD(g).$$

Oczywiście różniczkowaniem jest obliczanie pochodnej funkcji jednej zmiennej w ustalonym punkcie. W kontekście funkcji wielu zmiennych różniczkowaniem jest obliczanie pochodnej kierunkowej funkcji w ustalonym punkcie i w kierunku ustalonego wektora. W wersji dostosowanej do środowiska afinicznego pochodna kierunkowa jest to właśnie różniczkowanie zadane przez wektor styczny:

$$f \longmapsto \frac{\mathsf{d}}{\mathsf{d}t} f(a + tv)_{|t=0}.$$

Sprawdzenie, że powyższe odwzorowanie spełnia regułę Leibniza jest trywialne. Zauważmy, że pochodna kierunkowa jest to pochodna obliczana wzdłuż krzywej $t \mapsto a + tv$, lub każdej inne równoważnej do niej. (Z samej definicji równoważności krzywych wynika, że krzywe równoważne dają to samo różniczkowanie, a więc ten sam wektor styczny.) Nie będziemy tutaj zajmować się szczegółowym dowodzeniem, że te trzy definicje są równoważne. Wymaga to trochę pracy, a nam w tym momencie nie przyniesie zbyt dużych korzyści. Zapiszmy tylko ten fakt w postaci twierdzenia w wersji dla przestrzeni afinicznych:

Fakt 1. *Istnieje wzajemnie jednoznaczna odpowiedniość między parami (a, v) i klasami równoważności krzywych oraz między parami (a, v) i różniczkowaniami w algebrze funkcji gładkich na A.*

Powyższy fakt oznacza, że wolno nam korzystać z takiej reprezentacji wektora stycznego jaka nam w danym momencie najbardziej odpowiada. Mamy trzy możliwości: wektor styczny możemy traktować jako parę (a, v), czyli element $A \times V$, możemy myśleć o nim jako o klasie równoważności krzywch, możemy także pamiętać, że wektor styczny zadaje różniczkowanie algebry funkcji gładkich na A.

Przejdźmy teraz do kwestii sposobu zapisywania wektorów stycznych za pomocą współrzędnych. Zaczniemy od wektorów stycznych zapisanych za pomocą współrzędnych afinicznych, a potem przejdziemy do wektorów stycznych zapisanych za pomocą współrzędnych krzywoliniowych.

Wykład 4.

Matematyka 3, semestr zimowy 2011/2012
14 października 2011

Wektor styczny we współrzędnych afinicznych. Korzystanie ze współrzędnych afinicznych jest stosunkowo proste. Przypomnijmy, że współrzędne afiniczne zadane są poprzez wybranie punktu $a \in A$ i bazy e in V. Ponieważ mamy teraz do dyspozycji pojęcie bazy dualnej (oznaczmy ją, jak zwykle, ϵ), możemy bardzo łatwo wypisać współrzędne punktu b względem układu współrzędnych $\Phi = (a, e)$:

$$b = (\epsilon^1(b-a), \epsilon^2(b-a), \ldots, \epsilon^n(b-a))^\Phi.$$

Bazę w przestrzeni stycznej $\mathsf{T}_b A$ wprowadzimy w następujący sposób. Przez punkt b przechodzą szczególne krzywe γ^i związane z układem współrzędnych. Krzywa γ^1 ma (we współrzędnych) postać:

$$\gamma^1(t) = (\epsilon^1(b-a) + t, \epsilon^2(b-a), \ldots, \epsilon^n(b-a))^\Phi,$$

krzywa γ^2 to

$$\gamma^2(t) = (\epsilon^1(b-a), \epsilon^2(b-a) + t, \ldots, \epsilon^n(b-a))^\Phi$$

i podobnie krzywa γ^i

$$\gamma^i(t) = (\epsilon^1(b-a), \epsilon^2(b-a), \ldots, \epsilon^i(b-a) + t, \ldots, \epsilon^n(b-a))^\Phi.$$

Prędkości tych krzywych w punkcie b, czyli dla $t = 0$ tworzą bazę $\mathsf{T}_b A$. Nietrudno zauważyć, że $\gamma^i(t) = b + te^i$, zatem baza $\mathsf{T}_b A$ składa się wektorów (b, e^i). Baza w każdym punkcie jest więc identyczna - pochodzi ona od bazy e w V. Wektor styczny (b, v) ma współrzędne

$$(\epsilon^1(b-a), \epsilon^2(b-a), \ldots, \epsilon^n(b-a))^\Phi$$

dla punktu zaczepienia i

$$\begin{bmatrix} \epsilon^1(v) \\ \epsilon^2(v) \\ \vdots \\ \epsilon^n(v) \end{bmatrix}$$

dla części wektorowej.

Spróbujmy rozwiązać następujące zadanie:

Zadanie 1. Niech $A = \mathbb{R}^2$. Cząstka porusza się ruchem jednostajnym po okręgu o równaniu $(x-3)^2 + (y-4)^2 = 25$. Okres obiegu jest równy dwie jednostki czasu. Znaleźć współrzędne prędkości ruchu cząstki w chwili, gdy przechodzi ona przez punkt $(0,0)$ względem kanonicznego układu współrzędnych (tzn. związanego z punktem $O = (0,0)$ i kanoniczną bazą w $\mathbb{R}^2$) oraz wględem układu współrzędnych $\Phi = (P = (3,4), (f^1, f^1))$. Bazę (f^1, f^2) otrzymujemy obracając bazę kanoniczną (e_1, e_2) o $\pi/4$ przeciwnie do ruchu wskazówek zegara. ♠

Rozwiązanie: pierwsza część zadania jest mało kłopotliwa. Skonstruujmy parametryczny opis krzywej γ po ktorej porusza się cząstka. Okrąg ma środek w punkcie $(3,4)$ i promień 5, zatem

$$\gamma(t) = (3 + 5\cos(\pi t), 4 + 5\sin(t\pi)).$$

Argument funkcji trygonometrycznych $t\pi$ związany jest z okresem obiegu cząstki. Chwila czasu t_0 w której cząstka mija punkt $(0,0)$ zadana jest warunkami:

$$3 + 5\cos(t_0\pi) = 0, \qquad 4 + 5\sin(t_0\pi),$$

czyli

$$\cos(t_0\pi) = -\frac{3}{5}, \qquad \sin(t_0\pi) = -\frac{4}{5}.$$

Dokładna wartość t_0 nie jest nam potrzebna. Prędkość związana z ruchem z trajektorią γ w punkcie $(0,0)$ ma w bazie kanonicznej współrzędne

$$[v]^e = \begin{bmatrix} -5\pi\sin(t_0\pi) \\ 5\pi\cos(t_0\pi) \end{bmatrix}.$$

Korzystając z wyznaczonych wcześniej wartości sinusa i cosinusa dostajemy

$$[v]^e = \begin{bmatrix} -5\pi\left(-\frac{4}{5}\right) \\ 5\pi\left(-\frac{3}{5}\right) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4\pi \\ -3\pi \end{bmatrix}.$$

Wektory f_1 i f_2 możemy zapisać przy pomocy wektorów z bazy kanonicznej jako

$$f_1 = \frac{\sqrt{2}}{2}e_1 + \frac{\sqrt{2}}{2}e_2, \qquad f_2 = -\frac{\sqrt{2}}{2}e_1 + \frac{\sqrt{2}}{2}e_2$$

Macierz przejścia $[id]^f{}_e$ otrzymamy odwracając macierz przejścia $[id]^e{}_f$, którą łatwo odczytać ze wzorów określających wektory f_i:

$$[id]^e{}_f = \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2} & -\frac{\sqrt{2}}{2} \\ \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{bmatrix}$$

zatem

$$[id]^f{}_e = \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \\ -\frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{bmatrix}$$

Obliczamy $[v]^f$:

$$[v]^f = [id]^f{}_e[v]^e = \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \\ -\frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 4\pi \\ -3\pi \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \frac{\sqrt{2}}{2}\pi \\ -\frac{7\sqrt{2}}{2}\pi \end{bmatrix}.$$

Pozostaje jeszcze znaleźć współrzędne punktu O względem układu współrzędnych Φ. Ze środka P układu współrzędnych Φ do punktu O dostajemy się za pomocą wektora $O-P$, który w bazie kanonicznej ma współrzędne

$$\left[\begin{array}{c} -3 \\ -4 \end{array}\right].$$

Ten sam wektor w bazie f będzie miał współrzędne

$$[O-P]^f = [id]^f{}_e[O-P]^e = \left[\begin{array}{cc} \frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \\ -\frac{\sqrt{2}}{2} & \frac{\sqrt{2}}{2} \end{array}\right]\left[\begin{array}{c} -3 \\ -4 \end{array}\right] = \left[\begin{array}{c} -\frac{7\sqrt{2}}{2} \\ -\frac{\sqrt{2}}{2} \end{array}\right].$$

Podsumujmy nasze ustalenia: prędkość cząstki poruszającej się po danym okręgu z okresem obiegu 2 w chwili, kiedy cząstka przechodzi przez punkt O jest wektorem stycznym zaczepionym w O o współrzędnych

$$\left[\begin{array}{c} 4\pi \\ -3\pi \end{array}\right] \quad \text{względem bazy kanonicznej.}$$

Ten sam wektor we współrzędnych w układzie Φ jest wektorem zaczepionym w punkcie $O = (-\frac{7\sqrt{2}}{2}, -\frac{\sqrt{2}}{2})^\Phi$ i mającym współrzędne

$$\left[\begin{array}{c} -\frac{7\sqrt{2}}{2} \\ -\frac{\sqrt{2}}{2} \end{array}\right] \quad \text{w bazie } f.$$

Z interpretacją wektora stycznego jako różniczkowania wiążą się szczególne oznaczenia używane w mechanice i geometrii różniczkowej. Ustalmy pewien układ współrzędnych $\Phi = (a, e)$. Współrzędne związane z tym układem będziemy oznaczać (x^i). Oznacza to, że punkt o współrzędnych $(x^1, x^2, \ldots, x^n)^\Phi$ to punkt

$$a + x^1 e_1 + x^2 e_2 + \cdots + x^n e_n.$$

Bazowe wektory styczne w ustalonym (dowolnym) punkcie $b \in A$ pochodzące od krzywych $\gamma^i = b + te^i$ oznacza się często

$$\frac{\partial}{\partial x^i}.$$

Oznaczenie to związane jest z faktem, że wektor (b, e_i) styczny do krzywej γ^i działa na funkcję f jak różniczkowanie cząstkowe po zmiennej x^i, jeśli funkcję tę wyrazimy we współrzędnych. Innymi słowy

$$\frac{\mathsf{d}}{\mathsf{d}t}(f \circ \gamma^i)(0) = \frac{\partial f}{\partial x^i}(x_b^1, x_b^2, \ldots, x_b^n)$$

jeśli $(x_b^1, x_b^2, \ldots, x_b^n)$ to współrzędne punktu b w układzie Φ. Jeśli układ wpółrzędnych jest afiniczny to wektor

$$\frac{\partial}{\partial x^i} \quad \text{zaczepiony w punkie } b \text{ to } (b, e_i).$$

Trochę inaczej sytuacja wygląda ze współrzędnymi krzywoliniowymi.

Wektor styczny we współrzędnych krzywoliniowych. W przestrzeni afinicznej tak samo jak w $\mathbb{R}^n$ możemy wprowadzać współrzędne krzywoliniowe. Zazwyczaj robimy to na raty: najpierw wprowadzamy współrzędne afiniczne utożsamiając naszą przestrzeń afiniczną z $\mathbb{R}^n$ a potem definiujemy współrzędne krzywoliniowe w znany sposób w $\mathbb{R}^n$, podając odpowiednie odwzorowanie. Popracujemy jak zwykle ze współrzędnymi biegunowymi. Załóżmy na chwilę, że przestrzeń afiniczna w której pracujemy jest dwuwymiarowa, a jej modelowa przestrzeń jest wyposażona w iloczyn skalarny. Możemy więc mierzyć długości wektorów i liczyć kąty miedzy wektorami. Wybierzmy w V bazę ortonormalną $e = (e_1, e_2)$, wybierzmy także punkt a. Współrzędne związane z układem $\Phi = (a, e)$ oznaczymy (x, y). Wprowadzamy teraz w A współrzędne krzywoliniowe (r, φ) znanymi wzorami

$$x = r \cos\varphi \qquad y = r \sin\varphi.$$

Podobnie jak w przypadku współrzędnych afinicznych możemy rozważać krzywe związane z krzywoliniowym układem współrzędnych. W otoczeniu punktu $b = (r_0, \varphi_0)$ będą to krzywe

$$\gamma_r(t) = ((r_0 + t)\cos\varphi_0, (r_0 + t)\sin\varphi_0)^\Phi, \qquad \gamma_\varphi(t) = (r_0\cos(\varphi_0 + t), r_0\sin(\varphi_0 + t))^\Phi$$

Prędkości tych krzywych w punkcie b tworzą bazę przestrzeni stycznej. Prędkości te możemy zapisać korzystając z bazy e. Wektor (b, u_φ) styczny do krzywej γ_φ to wektor dla którego

$$u_\varphi = -r_0 \sin\varphi_0 e_1 + r_0 \cos\varphi_0 e_2,$$

zaś wektor (b, u_r) styczny do krzywej γ_r to wektor dla którego

$$u_r = r\cos\varphi_0 e_1 + \sin\varphi_0 e_2.$$

Wektory bazowe w przestrzeni stycznej związane z biegunowym układem współrzędnych zależą od punktu przestrzeni A w którym są zaczepione: współrzędne tego punktu pojawiają się we wzorach. Wektory (b, u_φ) oznacza się także

$$\frac{\partial}{\partial\varphi}, \quad \text{podobnie} \quad (b, u_r) = \frac{\partial}{\partial r}.$$

Oznaczenia związane z interpretacją wektora jako różniczkowania są jednakowe dla wektorów stycznych w różnych punktach, jednak należy pamiętać, że jako elementy V wektory te zależą one od punktu. Zmienia się nie tylko ich kierunek, ale także długość. Łatwo policzyć, że długość wektora u_φ jest równa r_0. Baza złożona z wektorów (b, u_r) i (b, u_φ) jest otrogonalna, ale nie jest otronormalna. Używa się także bazy ortonormalnej $((b, e_r), (b, e_\varphi))$ związanej z układem współrzędnych. Mamy $e_r = u_r = \frac{\partial}{\partial r}$ i $e_\varphi = \frac{1}{r_0}u_\varphi = \frac{1}{r_0}\frac{\partial}{\partial\varphi}$.

Zadanie 2. Zdefiniujmy krzywą γ podając zależność od czasu współrzędnych biegunowych, tzn

$$\gamma(t) = (r(t), \varphi(t)).$$

Wyrazić długość prędkości krzywej w chwili czasu t_0 poprzez wartości funkcji $r(\cdot)$, $\varphi(\cdot)$ i ich pochodnych w punkcie t_0.♠

W przestrzeni afinicznej możemy także rozważać wektor przyspieszenia. Ze względu na to, że wszystkie przestrzenie styczne są kanonicznie izomorficzne, możemy porównywać ze sobą prędkości w różnych punktach. We współrzędnych afinicznych współrzędne wektora przyspieszenia uzyskamy różniczkując raz współrzędne wektora prędkości wyrażone w zależności od czasu. We współrzędnych krzywoliniowych tak nie jest, bo musimy uwzględnić także zmianę wektorów bazowych względem których wyznaczane są współrzędne w różnych punktach krzywej. Do rozwiązania mamy zadanie:

Zadanie 3. Znaleźć współrzędne wektora przyspieszenia cząstki poruszającej się wzdłuż krzywej

$$\gamma(t) = (r(t), \varphi(t))$$

zapisanej we współrzędnych biegunowych względem ortonormalnej bazy w przestrzeni stycznej związanej z biegunowym układem współrzędnych. Współrzędne wektora przyspieszenia powinny wyrażać się poprzez wartości funkcji, pierwszych pochodnych i drugich pochodnych tych funkcji. ♠